

SPECIALIŲ ŽINIŲ TAIKYMAS TIRIANT NUSIKALSTAMUS DARBŲ SAUGOS TAISYKLIŲ PAŽEIDIMUS

Doktorantas Egidijus Radzevičius

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2 714 611
Elektroninis paštas egidijusra@one.lt

Pateikta 2003 m. birželio 26 d.

Parengta spausdinti 2003 m. rugsėjo 30 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros docentas
dr. Eduardas Vaitkevičius ir Lietuvos teismo ekspertizės centro Dokumentų ekspertizių skyriaus vyriausioji
ekspertė dr. Zofija Rinkevičienė*

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjamos kai kurios aktualiausios specialių žinių taikymo tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus problemos, kilusios Lietuvos Respublikos integracijos į Europos Sąjungos struktūras laikotarpiu.

Išanalizuota specialių žinių taikymo ribų ir jų panaudojimo tiriant nusikalstamas veikas darbų saugos teisės aktų reikalavimų pažeidimų atvejais specifika.

Pateikti ir aptarti Lietuvos teismo ekspertizės centro (LTEC) Techninių ekspertizių skyriaus ekspertinę veiklą ir jos raidą apibūdinantys duomenys. Tiriama klausimais suformuluotos išvados. Konstatuojama, kad Lietuvos Respublikai integruojantis į Europos Sąjungos struktūras bei derinant teisės aktus, reglamentuojančius darbų saugą ir nusikalstamų darbų saugos taisyklių pažeidimų tyrimą, neatidėliotinai spręstinos teisinio ir techninio pobūdžio specialių žinių taikymo problemos.

Reikšminiai žodžiai: darbų sauga; specialios žinios; nusikalstama veika; darbų saugos taisyklės; pavojingas veiksnys; kenksmingas veiksnys.

I ž a n g a

Darbų saugos taisyklių (taisyklės šiame straipsnyje suvokiamos plačiąja prasme, kaip darbų saugos srities teisės aktas) pažeidimai visada susiję su pavojais žmogaus sveikatai ir gyvybei, ekonominiais nuostoliais. Ši problema egzistavo, egzistuoja ir egzistuos tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse. Ji gali būti nagrinėjama įvairiais lygiais ir aspektais.

Oficialiais duomenimis, Lietuvoje daugiausia nelaimingų atsitikimų įvyksta išteklių gamybos, apdirbamosios pramonės, žemės ir miškų ūkio, statybos, transporto srityse. Vien 2003 m. (iki 2003 m. birželio 06–23 d.) Lietuvoje įvyko 78 mirtini bei 92 sunkūs nelaimingi atsitikimai [1].

Su darbų saugos taisyklių pažeidimais susiduriama įvairiose ekonominės veiklos srityse ir įvairiais lygmenimis. Darbų saugą reguliuoja gausybė įvairių teisės šakų teisės aktų. Tai iš dalies apsunkina tokių pažeidimų tyrimą, todėl kyla būtinybė ieškoti naujų tyrimo metodų.

Šiuo metu mokslo ir technikos žinių taikymas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus įgauna naują pobūdį ir iš dalies naują prasmę. Tai lemia Lietuvos teisės aktų derinimas su Europos Sąjungos teisės aktais, taip pat žymi mokslo ir technikos pažanga.

Integravimosi į Europos Sąjungos struktūras procesas reikalauja Lietuvoje galiojančių teisės normų ir nuostatų transformacijos bei jų suderinimo su Europos Sąjungos teise. Technikos priemonių pažanga savo ruožtu lemia naujų metodų ir būdų, techninių ir organizacinių priemonių, skirtų dirbančiųjų apsaugai nuo darbo aplinkoje egzistuojančių pavojingų ir kenksmingų veiksnių, atnaujinimą pačiuose Europos Sąjungos norminiuose dokumentuose. Dėl tokio vyksmo vis labiau ima reikštis nusikalstamų darbų saugos taisyklių pažeidimų tyrimo svarba.

Pabrėžtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [2], kaip ir daugelyje tarptautinių dokumentų, pavyzdžiui, [3; 4], įtvirtintos žmogaus teisės į sveiką ir saugias darbo sąlygas. Jos siejamos su prigimtinėmis konstitucinėmis žmogaus teisėmis į gyvybę ir sveikatą. Tokiu požiūriu vertinant nusikalstamas veikas, susijusias su dirbančiojo gyvybės ir sveikatos bei darbingumo praradimu arba minėtosios rizikos sukėlimu, jų tyrimas ir vertinimas įgauna ypatingą svarbą. Todėl keltini itin dideli tokių veikų tyrimo kokybės reikalavimai.

Teorijoje įrodyta bei praktikoje pasitvirtino, kad daugeliu atvejų nusikalstamų veikų neįmanoma visapusiškai iširti, nesiremiant tam tikrų mokslo sričių ir profesinėmis žiniomis. Tokių žinių stygius ypač jaučiamas tiriant ir vertinant nusikalstamas veikas, susijusias su darbų saugos taisyklių pažeidimais.

Nuo 2003 m. gegužės pirmosios įsigalioję Lietuvos Respublikos baudžiamasis [5] bei baudžiamojo proceso [6] kodeksai taip pat iškelia naujas, su nagrinėjamų nusikalstamų veikų tyrimu susijusias problemas bei reikalauja neatidėliotinai spręsti iš jų kylančius uždavinius.

Šio straipsnio autorius nepretenduoja į apibendrintą specialių žinių taikymo tiriant nusikalstamas veikas analizę. Straipsnyje analizuojamos tik kai kurios specialių žinių taikymo tiriant nusikalstamas veikas darbų saugos taisyklių pažeidimų atvejais problemos ir su jomis susiję uždaviniai.

1. Teisinio tyrimo ir specialių žinių santykis

Specialių žinių taikymas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus esant šiuolaikiniam mokslo ir technikos lygiui teisinėje praktikoje tapo praktiškai neišvengiamas ir neginčijamas.

Dėl radikalaus teisinės bazės atnaujinimo ir spartaus naujų teisės aktų normų taikymo vyksmo tiriant nusikalstamus ir baudžiamuosius nusižengimus, susijusius su darbų saugos taisyklių pažeidimais, kyla naujų, dar neaptartų ir neišanalizuotų problemų. Įsigilinus į šios problemos esmę galima konstatuoti, kad šiuo laikmečiu tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus pasigendama sisteminiu metodu grindžiamų teisės ir konkrečių mokslo šakų sąsajų ir jų ribų vertinimo.

Iš visų šioje srityje egzistuojančių problemų, šio straipsnio autoriaus nuomone, esminės yra teisinio tyrimo ir specialių žinių tarpusavio santykio nustatymas bei optimalių „tyrėjo-eksperto“, taip pat „tyrėjo-specialisto“ modelių nustatymas. Šiame straipsnyje sąvoka *tyrėjas* reiškia nusikalstamą veiką tiriantį pareigūną.

Atliekant mokslinius tyrimus taikomi įvairūs nurodytosios problemos sprendimo principai. Tačiau apibendrinant nurodytą problemą gali būti formuojamos dvi pagrindinės tendencijos: viena grindžiama žinių integracijos (sujungimo) principu, kita – diferenciacijos (visumos skaidymo) principu.

Pirmojo principo esmę nurodytos nusikalstamos veikos tyrimo atveju sudaro teisinių ir kitų, vadinamųjų specialių žinių, sąsajų paieška, antrojo – teisinės ir ekspertinės (specialios) kompetencijos atskyrimas. Dėl tokių iš esmės priešingų principų taikymo ir galima rasti racionalų nurodytos problemos sprendimą, t. y. nustatyti tyrėjo ir eksperto (ar specialisto) kompetencijos sąsajas ir ribas.

2. Specialių žinių taikymo tiriant nusikalstamus darbų saugos pažeidimus ypatumai

Specialių žinių svarba bei „menkas“ tyrėjo šių žinių bagažas tiriant nusikalstamas veikas, susijusias su gamybos ar eksploatacijos pažeidimais, buvo suvoktas dar kriminalistikos pradininko Hanso Grosso. Tai aiškiai atsispindėjo XIX–XX amžių sandūroje pasirodžiusiame fundamentaliame jo darbe „Teismo tardytojo vadovas kaip kriminalistikos sistema“ [7, p. 1026–1031].

Pabrėžtina, kad praėjus šimtmečiui Hanso Grosso mintys šiuolaikiniu Lietuvos teisės reformos laikotarpiu neprarado savo reikšmės tiriant nusikalstamas veikas, susijusias su darbų saugos taisyklių pažeidimais.

Specialių žinių taikymo aktualumą mūsų laikmečiu lemia ir tyrimo subjekto kaita.

Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso [8], galiojusio iki 2003 m. balandžio 30 d., nuostatas nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus tyrė prokuratūra, tuo tarpu nuo 2003 m. gegužės 1 d., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui [6], tokio pobūdžio nusikalstamų veikų tyrimas tapo žinybingas policijai. Tikėtina, kad šis pasikeitimas ikiteisminio tyrimo stadijoje dar labiau išryškins tyrimui reikalingų specialių žinių poreikį ir stygių.

Vienas iš šio straipsnio uždavinių – analizuojant specialių žinių taikymo ypatumus aptarti specialių žinių taikymo ribas nusikalstamų darbų saugos taisyklių pažeidimų tyrimo procese.

Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo [9] 22 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog „Teisinės žinios teismo ekspertizėje nelaikomos specialiomis žiniomis. Teismo ekspertai negali duoti išvadų teisiniais klausimais“. Taip yra nustatyta ryški riba, atskirianti eksperto ir tyrėjo kompetenciją. Toks griežtos diferenciacijos principu grindžiamas atirbojimas iš esmės yra teisingas. Tačiau bet kurios ribos nustatymas turi būti grindžiamas atitinkamais kriterijais, o to įstatyme pasigendama [9].

Pažymėtina, jog darbų saugą reglamentuoja itin platus kompetentingų institucijų teisės aktais patvirtintų techninio turinio socialinių teisinių normų spektras, pavyzdžiui, taisyklės, nuostatai, normos, reglamentai ir kt., kuriomis nustatomi techninio ir organizacinio pobūdžio reikalavimai ir priemonės. Šiose teisės normose glūdi teisinių ir techninių žinių sintezė. Akivaizdu, jog suvokti tokių normų prasmę vien teisinių žinių nepakanka, kadangi jos peržengia teisinių žinių ribas. Tai yra vienas iš specialių žinių poreikį lemiančių veiksnių. Dėl šio poreikio išryškėja kompetencijos ribų problema.

Akivaizdu, kad nelaimingo atsitikimo fakto arba rizikos jam įvykti atveju faktinių aplinkybių ir teisės akto techninio turinio socialinių teisinių normų reikalavimų atitikimo nustatymas yra specialisto arba eksperto, o ne tyrėjo kompetencija.

Todėl dalis kriminalistikos mokslininkų prie specialių žinių priskiria ne tik kriminalistines, bet ir tas teises žinias, kurios yra tam tikrų ekspertizų (pvz., darbų saugos) dalykas [10].

Prieš pradėdant analizuoti tyrėjo ir eksperto (specialisto) kompetencijos ribą apibrėžiančius kriterijus tikslinga aptarti sąvoką *specialios žinios*.

Mokslinėje literatūroje nėra vienodo sąvokos *specialios žinios* apibrėžimo, nepaisant to, kad vien Lietuvoje šiuos klausimus nagrinėjo mokslininkai P. Pošiūnas [11, 12], E. Palskys [13], J. Rinkevičius [14, p. 9–10], H. Malevski [15, p. 35–45], J. Juškevičiūtė [15, 16], P. Kuconis [17, p. 50–51] ir kt.

Viename iš paskutiniųjų mokslinių šaltinių specialių žinių sąvokos tema [16] pateikiamas toks specialių žinių apibrėžimas: „Specialios žinios – tai gilios mokslo, technikos, ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo ir specialaus studijavimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamos gauti įrodomajai ar kitai informacijai, būtinausi nusišaltimui iširti“.

Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo [9] 3 straipsnio 2 dalyje sąvoka *specialios žinios* apibrėžiama kiek kitaip: „Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirėngimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“.

Iš pastarojo apibrėžimo matyti, kad ekspertizė, kaip veiksmas, grindžiama tik kompetencijos principu, o ši kompetencija turi prilygti išsamios atitinkamos mokslo srities žinioms ir gilioms praktinės profesinės veiklos įgūdžiams. Todėl logiška, kad tyrėjo ir darbų saugos

eksperto (specialisto) kompetencijos riba gali būti nustatyta naudojantis profesinės kompetencijos diferenciacijos principu. Taikant šį principą pereinama prie profesijų klasifikacijos bei išsilavinimo kriterijų. Tokiu atveju tenka pasinaudoti Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) aprobuota, Europos Sąjungos praktikoje taikoma Tarptautine standartine profesijų klasifikacija (ISCO) [18].

Pagal Tarptautinę standartinę profesijų klasifikaciją (ISCO 88) [18] pirmai pagrindinei grupei priskiriami įstatymų leidėjai, vyresnieji pareigūnai ir valdytojai. 11 pogrupyje pareigūnai suskirstyti į vyresnius vyriausybės pareigūnus (112) ir vyresnius specialiujų organizacijų pareigūnus (114), o specialistai įvardyti antroje pagrindinėje grupėje, jie suskirstyti į šiuos pogrupius: fizikos, matematikos ir inžinerijos specialistai (21 pogrupis), gyvosios gamtos mokslų ir sveikatos priežiūros specialistai (22 pogrupis), mokymo specialistai (23 pogrupis) ir kiti specialistai (24 pogrupis). Pagal šią klasifikaciją teisės specialistai (242) priskiriami 24 pogrupiui.

Iš Tarptautinės standartinės profesijų klasifikacijos (ISCO 88) akivaizdžiai matyti, kad prie profesinės veiklos gali būti priskirtos pareigūno, specialisto, tarp jų ir teisės specialisto, profesijos.

Tarptautinė standartinė profesijų klasifikacija (ISCO) ir yra išraiškos forma, kuria remiantis gali būti nustatytos eksperto (specialisto), kaip specialiųjų žinių subjekto, kompetencijos ribos. Analogiškai, pagal mokslinių kryptų klasifikaciją, gali būti nustatoma ir mokslo sritis. Šį kriterijų sąlygiškai pavadinkime „profesijos kriterijumi“.

Nustatant specialiųjų žinių subjekto profesinės kompetencijos lygį kitas kriterijus (pavadinkime jį „profesinės kompetencijos kriterijumi“) gali būti įgyta mokslinė kvalifikacija arba atitinkamas universitetinių studijų procese įgytas, dokumentais patvirtintas išsilavinimas.

Iš ISCO kartu išryškėja pareigūno ir teisės specialisto kompetencijos ribos klausimas. Tačiau ir be gilesnės analizės akivaizdu, kad pareigūno profesiją nuo teisės specialisto profesijos atiboja jų teisinė padėtis.

Remiantis nurodytais profesijos bei profesinės kompetencijos kriterijais galima apibrėžti eksperto arba specialisto, kaip specialiųjų žinių subjekto, kompetencijos ribas, nustatyti optimalius „tyrėjo-eksperto“ bei „tyrėjo-specialisto“ modelius.

Pasiūlytas nurodytųjų kriterijų metodas gali būti taikomas tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus.

Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus gyvybei ir sveikatai tyrimo atvejais tenka atkreipti dėmesį į įvykių padarinius lėmusį atitinkamą pavojingą arba kenksmingą veiksnių. Šį veiksnių vienareikšmiškai turi nustatyti medicinos srities specialistas. Todėl teisinėje praktikoje mirties priežastį, kūno sužalojimo pobūdį ir požymius nustato tik medicinos srities specialistas. Taip tarp teisinį tyrimą atliekančio socialinių mokslų srities teisės specialisto, kartu vykdančio ir atitinkamo valstybės pareigūno pareigas, ir medicinos srities specialisto nusistovėjusi akivaizdi kompetencijos riba, apibrėžiama anksčiau nurodytais principais ir, kaip rodo praktika, dėl šios ribos problemų nekyla. Šiuos klausimus išsamiai išnagrinėjo A. Garmus ir E. Kurapka [19].

Nustatant kompetencijos ribas su atitinkamomis problemomis susiduriama kituose nusikalstamos veikos tyrimo etapuose.

Pabrėžtina, kad nusikalstamos veikos žmogaus gyvybei ir sveikatai atvejais vertinti pavojingo arba kenksmingo veiksnio poveikio nustatymą nepakanka, kadangi šiame specialiųjų žinių taikymo etape yra nustatomas priežastinis ryšys tik tarp padarinius sukėlusio pavojingo veiksnio ir paties padarinio.

Akivaizdu, kad jeigu pasireiškė pavojingas veiksnys, turi būti ir jo šaltinis (jis gali būti nuolatinio ir atsitiktinio pobūdžio), lemiantis atitinkamo subjekto nusikalstamos veikos kvalifikavimą.

Tiek nuolatinio, tiek atsitiktinio pobūdžio pavojingų šaltinių atvejais jo prigimtį ir pavojingą arba kenksmingą poveikį lemia atitinkamų subjektų veika. Todėl norint nustatyti visas nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus gyvybei ir sveikatai dalis ir ypač priežastinį ryšį tarp padarinių ir subjekto veikos, dažnai neišvengiamos ir kitos specialiųjų žinių taikymo tyrimo metu stadijos.

Pavojingų ir kenksmingų veiksnių šaltinio atsiradimo faktą, jo prigimtį, ištakas, požymius ir apsaugos nuo jų poveikio reglamentavimo tvarką bei jos atitiktį reglamentuotiems reikalavimams, normoms ir nuostatomis, gali nustatyti tik atitinkamos srities specialistas. Todėl šiame tyrimo etape sąvokoje *specialios žinios* slypi platus profesijos principo pagrindu (pagal ISCO 88 klasifikaciją) grupuojamas specialistų spektras.

Esant tokiai situacijai padėtį komplikuoja ir tai, kad realių pavojingų ir kenksmingų veiksnių šaltinių prigimtis gali būti labai įvairi ir susijusi su skirtingomis mokslo arba technikos sritimis.

Todėl šiame tyrimo etape, palyginti su pirmuoju etapu, suaktualėja ir ypač reiškiasi ne tik teisinių ir kitų mokslo sričių žinių, vadinamų „specialiomis žiniomis“ panaudojimo kompetencijos ribos problema, bet ir konkrečių specialistų kompetencijos ribos, kurias kai kuriais atvejais pareigūnui suvokti gali būti gana sudėtinga.

Šiame tyrimo etape, griežtai laikantis diferenciacijos (tam tikrų ekspertizių rūšių) principo, ne visada galima uždavinius iširti apsiribojant specialiosiomis žiniomis. Tokiu atveju tenka vadovautis profesinių žinių integracijos principu, kurio reali išraiška yra kompleksinė ekspertizė. Taigi integralinio ir diferencialinio principų taikymo pagrįstumas ir tikslingumas ekspertinėje praktikoje turi būti kvalifikuotai vertinamas kiekvienu konkrečiu atveju.

Vieno ar kito iš anksčiau nurodytų principų taikymas ir jų pagrindu sprendžiamų uždavinių efektyvumas taip pat priklauso nuo tam tikrų terminologijos bei ekspertinių tyrimo pobūdžio problemų.

Prie terminologijos problemų galima priskirti sąvokų ir jų apibrėžimų, vartojamų Lietuvos Respublikos teisės aktuose, suvienodinimo su vartojamais tarptautiniuose šaltiniuose apibrėžimais. Pavyzdžiui, dabartiniuose Lietuvos Respublikos teisės aktuose dominuoja terminas *darbų sauga*, tačiau mokslinėje ir specialioje literatūroje, be šios sąvokos, dar vartojamos sąvokos *darbo apsauga*, *saugumo technika* ir kitos. Šių sąvokų esmė nėra tapati, tačiau jos dažnai sutapatinamos.

Pabrėžtina, kad darbų saugos sąvokos ir terminologija turi atitikti Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) Tarptautinio darbų saugos ir higienos informacijos centro leidiniuose, tarp jų ir „*Occupational Safety and Health Glossary. Words and expressions used in safety and health at work*“ (Darbų saugos ir higienos žodynas, taip pat. Darbų saugos ir higienos terminai ir posakiai [20]) vartojamas sąvokas.

Teisės aktų derinimo procese darbų saugos srities terminai, sąvokos ir jų apibrėžimai turi būti tiesiogiai susiję su Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) 155 konvencijoje [21] ir 164 rekomendacijoje [22] nurodytomis darbų saugos srities nuostatomis ir reikalavimais. Nesant vientiso šaltinio valstybine kalba darbų saugos sąvokos suvokiamos nevienareikšmiškai. Tai kartu apsunkina šiame straipsnyje nagrinėjamų įvykių tyrimą ir kai kuriais atvejais pridaro teisinės painiavos, kurią pašalinti galima tik pasitelkiant atitinkamų specialistų kompetenciją arba specialiąsias žinias.

Ekspertinių tyrimų pobūdžio problemos skatina ekspertologijos mokslo plėtrą (bei sudaro jo dalį), naujų ekspertinių metodų kūrimą, šiuolaikinių priemonių ekspertinėje praktikoje diegimą ir kt. Pabrėžtina, kad šių problemų sprendimo „katalizatorius“ turėtų būti iš teisės saugos ir teisėtvarkos praktikos kylantis jų aktualumas ir poreikis.

3. Ekspertinė praktika Lietuvoje

Specialios žinios tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus plačiai taikomos ir Lietuvos teisės saugos praktikoje.

Vienintelė įstaiga, kurioje atliekamos šios srities ekspertizės, yra Lietuvos teismo ekspertizės centras (toliau – LTEC). Todėl Lietuvos situaciją darbų saugos ekspertizių srityje atspindi LTEC ekspertų patirtis.

Pagal Lietuvoje nusistovėjusią tvarką darbų saugos ekspertizės priskirtos techninių ekspertizių rūšiai. Jas atlieka LTEC Techninių ekspertizių skyriaus darbų saugos ekspertai.

Šio skyriaus ekspertinė praktika rodo, kad šiame LTEC skyriuje atliekamos kitos (gaisro techninės bei elektrotechninės) ekspertizės taip pat daugeliu atveju yra susijusios su žmogaus gyvybės praradimu bei pakenkimu sveikatai. Todėl taikant lyginamosios analizės metodą tikslinga analizuoti ne tik darbų saugos, bet visų Techninių ekspertizių skyriuje atliktų ekspertizių būdingiausias duomenis.

LTEC (anksčiau – LTEL) teismo darbų saugos ekspertizių atlikimo problemas aptarė L. Radzevičius [23]. Jo knygoje taip pat pateikti statistikos rodikliai, atspindintys Lietuvos teismo ekspertizės centro Techninių ekspertizių skyriuje 1991–1995 m. atliktų techninių darbų saugos ekspertizių raidą ir dinamiką.

Toliau, lentelėse ir paveiksle pateikiami duomenys, atspindintys Lietuvos teismo ekspertizės centro Techninių ekspertizių skyriaus ekspertų veiklą per pastarąjį dešimtmetį (1993–2002).

1 lentelė. LTEC Techninių ekspertizių skyriuje atliktos techninės ekspertizės

Metai	Atlikta ekspertizių	Pateiktų klausimų vidurkis
1993	29	3,49
1994	76	3,84
1995	139	3,97
1996	153	3,91
1997	141	1,96
1998	157	4,06
1999	194	4,29
2000	169	4,32
2001	165	4,91
2002	161	5,17

Iš 1 lentelės matyti, kad Lietuvos teismo ekspertizės centro Techninių ekspertizių skyriaus atliktų ekspertizių skaičius per 1993–2002 m. laikotarpį didėjo, o per pastaruosius 4 metus maždaug nusistovėjo ir, palyginti su 1993 m., padidėjo 6 kartus.

Didėja ir vienai ekspertizei pateiktų klausimų skaičius. Jis 2002 m., palyginti su 1993 m., padidėjo 1,5 karto.

2 lentelė. LTEC Techninių ekspertizių skyriuje atliktų techninių ekspertizių rodikliai

Metai	Iširta objektų	Pateikta klausimų	Neištyrimo priežastys						Išvados		Pareikalauta papildomos medžiagos	Ekspertizė grąžinta
			Nepateikti tyrimo objektai	Nekokybiški objektai	Nėra tyrimo metodikos	Nėra aparatūros	Ekspertas nekompetentingas	Kitos priežastys	Kategoriškos	Tikimybinės		
1993	2074	100	7	0	0	0	0	0	209	8	8	1
1994	5889	292	23	0	0	0	1	1	534	18	32	1
1995	9763	552	53	5	1	1	6	1	1415	56	75	3
1996	11682	598	56	5	2	0	32	2	1603	53	95	2
1997	5967	276	65	1	1	0	19	4	556	62	38	3
1998	16258	638	75	3	2	0	43	7	1154	85	82	11
1999	20037	832	100	7	4	0	100	15	1524	83	94	7
2000	20245	730	99	17	1	0	74	8	1635	125	77	13
2001	17987	810	112	6	7	3	67	10	1366	112	63	5

2002	19618	832	94	2	1	0	95	17	1492	127	74	2
------	-------	-----	----	---	---	---	----	----	------	-----	----	---

Iš 2 lentelės matyti, kad vyrauja didelis tiriamų objektų skaičius.

Lentelėje pateikti duomenys taip pat atspindi specialių žinių poreikio teisinėje praktikoje dinamiką.

Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad pagrindinė tyrimui pateiktų klausimų neištyrimo priežastis yra ta, jog ekspertams nepateikti tyrimui reikalingi objektai. Dažnai keliami teisinio pobūdžio klausimai peržengia eksperto kompetencijos ribas.

Tai, kad reikalaujama papildomos medžiagos, rodo, jog tyrėjai surenka nepakankamai pradinių duomenų apie įvykį ir ne iki galo parengia ekspertizės medžiagą. Greičiausiai tai lemia specialių žinių stygius.

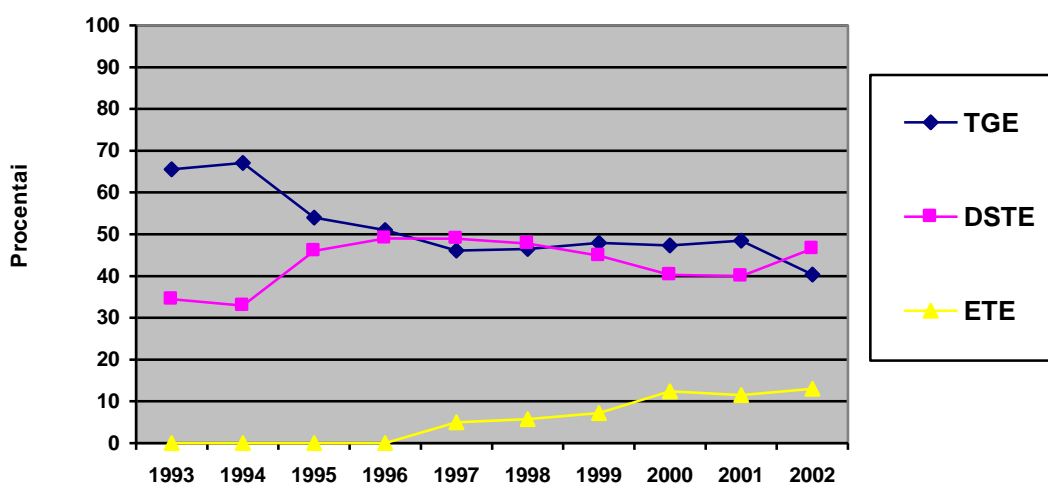
3 lentelė. LTEC Techninių ekspertizių skyriuje atliktų techninių ekspertizių pasiskirstymas (TGE – techninės gaisrų ekspertizės, DSTE – darbų saugos techninės ekspertizės, ETE – elektrotechninės ekspertizės)

Metai	TGE		DSTE		ETE		Viso (100 proc.)
	Sk.	proc.	Sk.	proc.	Sk.	proc.	
1993	19	65,52	10	34,48	-	-	29
1994	51	67,10	25	32,89	-	-	76
1995	75	53,96	64	46,04	-	-	139
1996	78	50,98	75	49,02	-	-	153
1997	65	46,10	69	48,94	7	4,96	141
1998	73	46,50	75	47,77	9	5,73	157
1999	93	47,94	87	44,84	14	7,22	194
2000	80	47,34	68	40,24	21	12,42	169
2001	80	48,48	66	40,00	19	11,52	165
2002	65	40,37	75	46,58	21	13,05	161

Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad darbų saugos techninių ekspertizių skaičius 1993–2002 m. padidėjo 7,5 karto ir 2002 m. sudarė 46,58 procento visų LTEC Techninių ekspertizių skyriuje atliktų techninių ekspertizių.

Darbų saugos techninių ekspertizių dinamiką, palyginti su techninėmis gaisrų ir elektrotechninėmis ekspertizėmis, atspindi 1 pav. pateikti duomenys.

1 pav. Darbų saugos techninių (DSTE), techninių gaisrų (TGE) ir elektrotechninių (ETE) ekspertizių dinamika 1993–2002 m.

LTEC Techninių ekspertizių skyriuje atliktų techninių ekspertizių raidos analizė reikalauja atskiro vertinimo, tačiau čia pateikti susisteminti duomenys, skirti atitinkamos srities specialistui, iliustruoja realią techninių ir darbų saugos ekspertizių srities situaciją ir ekspertinės veiklos šioje srityje raidą bei tendencijas.

Praktika rodo, kad nusikalstamų darbų saugos taisyklių pažeidimų tyrimo atvejais specialių žinių poreikis bei darbų saugos ekspertizių vaidmuo didėja. Atsižvelgiant į tiriamų įvykių specifiką ekspertizės aktas tampa vienu iš pagrindinių įrodymų. Todėl, remiantis praktikos poreikiu, kyla darbų saugos eksperto profesinės kompetencijos lygio reikalavimai.

Apibendrinant galima teigti, kad tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus, specialių žinių taikymas plečiasi ir aktualėja.

Išvados

Remiantis atlikta analize galima suformuluoti šias išvadas:

1. Tiriant nusikalstamus darbų saugos taisyklių pažeidimus kyla vartojamų terminų ir sąvokų bei jų apibrėžimų norminimo būtinybė.

2. Reglamentuojant pareigūno ir eksperto kompetencijos ribas tikslinga vadovautis Tarptautine standartine profesijų klasifikacija (ISCO).

3. Nustatant eksperto arba specialisto, kaip specialių žinių subjektų, kompetencijos ribas tikslinga vadovautis profesijos bei profesinės kompetencijos kriterijais.

4. Siekiant padidinti specialių žinių taikymo tiriant nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus darbų saugos taisyklių pažeidimų atvejais efektyvumą tikslinga visapusiškai išanalizuoti Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertinę patirtį darbų saugos ekspertizių srityje ir remiantis analize numatyti darbų saugos ekspertizių efektyvumo didinimo priemones.

LITERATŪRA

1. [www.vdi.lt](http://www.vdi.lt/nellent1.html) / nellent1.html (paskutinį kartą tikrinta 2003–06–26)
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Aktuali redakcija // www.lrs.lt.
3. Europos socialinė chartija // Žmogaus teisės. Regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys. – Vilnius: Mintis, 1993.
4. JTO Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Žmogaus teisių apsauga. Pagrindiniai dokumentai. – Vilnius: Mintis, 1989.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas (Kodeksas). Aktuali redakcija // www.lrs.lt.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Kodeksas). Aktuali redakcija // www.lrs.lt.
7. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. – Москва: ЛексЭст, 2002.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Aktuali redakcija iki 2003–04–30 // www.lrs.lt.
9. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas // www.lrs.lt.
10. Арсеньев В. Д., Заблоцкий В. Г. Использование специальных познаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела. – Красноярск, 1986.
11. Pošiūnas P. Teismo ekspertizės procesiniai, taktiniai ir organizaciniai pagrindai. – Vilnius, 1988.
12. Pošiūnas P. Teismo ekspertizės pagrindai. – Vilnius, 1994.
13. Palskys E. Procesinė specialisto padėtis parengtiniame tardyme // Socialistinė teisė. 1968. Nr. 3.
14. Rinkevičius J. Specialisto atliekamas tyrimas ir ekspertizės darymas // Mokslinės konferencijos „Teismo ekspertizės aktualijos“ tezės. 1991 m. lapkričio 12–13 d. – Vilnius, 1991.
15. Juškevičiūtė J., Malevski H. Dėl „specialių žinių“ termino apibrėžimo (lyginamoji studija) // Kriminalinė justicija. Mokslo darbai. – Vilnius. 1997. T. 6.
16. Juškevičiūtė J. Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos. Daktaro disertacija. – Vilnius, 1998.
17. Kuconis P. Specialių žinių panaudojimas kai kurių nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos struktūroje // Mokslinės konferencijos „Teismo ekspertizės aktualijos“ tezės. 1991 m. lapkričio 12–13 d. – Vilnius, 1991.
18. europa.eu.int/comm/eurostat/ramon/cgi/SimWWWFrame.SimBottomFrame?p_nID=ISCO_88&p_1Id=&p_langnom=EN&p_frameType=4&p_asso=&p_emp=&p_language=EN
19. Garmus A., Kurapka E., Cėpla A. Teismo medicina. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
20. Энциклопедия по безопасности и гигиене труда. Перевод с английского. – Москва: Профиздат, 1985. Т. 2.
21. International Labour Organization C155 Occupational Safety and Health Convention, 1981 // www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C155
22. International Labour Organization C155 Occupational Safety and Health Convention, 1981 // www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?R164
23. Radzevičius L. Teismo darbų saugos ekspertizės: galimybės ir darymo problemos // Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos. – Vilnius: LTEI, 1996.

Special Knowledge while Investigating Criminal Work Safety Rules Violations

Doctoral Candidate Egidijus Radzevičius

Law University of Lithuania

SUMMARY

In the article, the problems, which arose during the period of integration of the Republic of Lithuania into the structures of European Union are analysed. Some of these problems during the investigation of criminal work safety rules violations require urgent solution based on special knowledge arising.

There are analysed the specific features of the limits of applying and usage of special knowledge while investigating criminal acts when the requirements of work safety law acts were violated.

The examination activity and the facts describing the development of Technical Examination Section of Examination Center of the Lithuanian Court were presented and discussed there in.

The conclusions were drawn on the discussed issues. It is stated that during the period of integration of the Republic of Lithuania into the structures of European Union and harmonization of legal basis regulating work safety and the investigation of violations of work safety rules, legal and technical nature special knowledge usage problems are discussed.

Keywords: *work safety, special knowledge, criminal act; work safety rules; dangerous factor; deleterious factor*

